

СЕКЦІЯ 4. ЗООЛОГІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ ТВАРИН

УДК 594.32

ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ КАЛЮЖНИЦЬ (GASTROPODA, VIVIPARIDAE) РІЧКОВИХ СИСТЕМ ЖИТОМИРСЬКОЇ

Т. В. Андрійчук¹, А. П. Вискушенко², Д. А. Вискушенко³, О. В. Вискушенко⁴

^{1,2,3} Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

⁴ Житомирський технологічний коледж Київського національного університету будівництва і архітектури, вул. Небесної Сотні, 37, Житомир, 10029, Україна

Вівіпаріди (Калюжниці) – молюски середніх розмірів. Це досить стародавня група прісноводних молюсків, яка відома з карбонового періоду, зараз вони поширені у прісних водоймах Північної Америки та Євразії [8]. Ці молюски відіграють неабияку роль у водних екосистемах, є проміжними хазяїнами багатьох видів трематод, що мають досить значне епізоотологічне значення.

Калюжниці населяють більшість річок, озер, боліт і навіть штучних водойм України [2, 3, 6, 9]. Найбільш звичайними місцями їхнього існування є мілководдя. Щільність їх поселень залежить від біотопу [7]. Слід зазначити, що за існуючими відомостями [7] сучасна зустрічальність цих найбільш масових для України видів калюжниць є досить різною. Явно більш масовим і більш поширеним є *V. viviparus*. З огляду на ту обставину, що за своїми екологічними уподобаннями ці види досить подібні, обидва надають перевагу заростям вищої трав'янистої рослинності, хоча перший вид більше приваблюють річкові системи з течією, а другий водойми зі стоячою водою [1]. Виходячи з вище означеного, актуальним було б порівняльне дослідження двох наймасовіших видів калюжниць у межах Житомирської області.

Метою нашого дослідження було з'ясування видового різноманіття калюжниць у річкових системах Житомирської області.

Фактичною основою для дослідження послужили власні збори молюсків, зроблені автором в період 2015–2016 рр. з 5 регіонів Житомирської області. Використано також колекції черепашок молюсків роду *Viviparus* (Montfort, 1810) Національного науково-природничого музею (ННПМ) НАН України (Київ) Державного природничого музею (ДПМ) НАН України (Львів) та колекції черепашок калюжниць природничого факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Збір, транспортування та утримання калюжниць здійснювали згідно загальноприйнятих методик. Визначення молюсків здійснювали за допомогою загальноприйнятих визначників [10].

Дослідження [7], які були проведені у межах Житомирської області безумовно доводять велику чисельну перевагу *V. viviparus* над *V. contectus*. Перший вид поширений практично повсюди. На відміну від *V. contectus*, що приурочений тільки до ділянок зарослих вищою водною рослинністю і без течії, *V. viviparus* мешкає практично повсюдно. Якщо *V. contectus* здебільшого

представлений 73 поодинокими особинами, а максимальна щільність його поселень буває лише на рівні 20–30 екз/м², то *V. viviparus* завжди має компактне поселення зі щільністю від 40 до 130 екз. на м². Підтвердження того, що *V. contectus* слід вважати в Україні зникаючим видом, можна знайти у фауністичних дослідженнях моллюсків Західної України [4, 5]. Зокрема в цих регіональних фауністичних зведеннях вказано, що в теперішній час в ряді регіонів зустрічається лише *V. viviparus*, тоді як вид *V. contectus* представлений тільки в минулих зборах, які зберігаються в фондах музеїв. Причому, що характерно, в цих фондах відсутні особини *V. viviparus*. Факт досить цікавий, оскільки доводить не тільки те, що вид *V. contectus* в регіоні слід вважати зникаючим, але і те, що *V. viviparus* – вид, який тут нарощує свою присутність.

Таким чином, проведене малакологічне дослідження чітко доводить альтернативність поселень цих видів. Причому це не пов'язано з конкурентним відношенням, а визначається різними екологічними уподобаннями. Популяції *V. contectus* прив'язані до озер, річкових заплав, екосистеми яких постраждали в найбільшій мірі, тоді як *V. viviparus* мешкає в річках різного ступеню зарегульованості, що робить його поселення більш стійкими.

Література

1. Анистратенко В. В. Фауна и экология брюхоногих моллюсков бассейна Среднего Днестра / В. В. Анистратенко, Е. В. Черногоренко // Вестник зоологии. – 1989. – №2. – С. 3–6.
2. Белецкий П. О. Материалы к познанию фауны моллюсков России. Моллюски Gastropoda Харьковской губернии / П. О. Белецкий // Труды Харк. о-ва испытателей природы. – 1918. – Т. 49. – С. 69–110.
3. Белінг Д. О. Науково-дослідна робота Дніпровської біологічної станції за 1928 р. / Д. О. Белінг // Тр. фіз.-мат. відділу Всеукр. акад. наук. – 1929. – Т. 11, № 3. – С. 138–197.
4. Гураль Р. І. Фауна прісноводних моллюсків м. Львова та його околиць / Р. І. Гураль // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2003. – Т. 18. – С. 135–146.
5. Гураль Р. І. Прісноводні моллюски Розточчя / Р. І. Гураль // Наук. запис. Держ. природознавч. музею. – Львів, 2008. – №24. – С. 145–152.
6. Жадин В. И. К биологии моллюсков пересыхающих водоемов / В. И. Жадин // Рус. гидробиол. журн. – 1926 б. – 5, №1/2. – С. 2–11.
7. Левина О. В. Моллюски семейства Viviparidae водохранилищ Днепровского каскада / О. В. Левина // Гидробиологический журнал, 1992. – Т. 28, № 1. – С. 60–68.
8. Старобогатов Я. И. Фауна моллюсков и зоогеографическое районирование континентальных водоемов / Я. И. Старобогатов. – Л.: Наука, 1970. – 371 с.
9. Черногоренко Е. В. Моллюски семейств Valvatidae и Viviparidae фауны Украины: автореф. дис. на здобуття наук., ступеня кандидата біол. наук: спец. 03.00.08 «Зоологія» / Е. В. Черногоренко – Киев, 1988. – 25 с.
10. Glöer P. Süßwassermollusken / P. Glöer, C. Meier-Brook. – Hamburg: DJN, 1998. – 136 s.